

Interjú

TERMÉSZETI GONDOLKODÁS AZ EMBERI GONDOLKODÁSRÓL

Sipos Júlia beszélgetése
Pléh Csaba pszichológia-történésszel¹

Pléh Csaba nagyon sok szakterületen otthonos: a pszichológia-történetben, nyelvészetben, az agykutatásban és a mentális betegségek ismeretében, mindez a kognitív tudományok, a megismeréstudomány világához tartozik, amelynek ő a hazai letéteményese. Tanít, előad, könyvet lektorál, kutatócsoportot szervez, előadást recenzál... Miközben mindenütt „ott van”, mégsem magát, hanem másokat ajánl figyelmünkbe: tanítványait, könyveket, témákat...

Valójában mi az ön eredeti szakterülete?

Az én tudományos érdeklődésem eredetileg nyelvészeti volt, még egyetemista koromban nyelvész szerettem volna lenni, magyar-pszichológia szakos voltam, és akkoriban harmadévből el kellett döntenem, hogy valaki pszichológus akar-e lenni, vagy továbbra is kétszakos bölcsész marad... Egy kórházban dolgoztam mint segédápoló, és hivatástudatot éreztem a pszichológia iránt, ezért a pszichológiát választottam. Azután

végül el sem kezdtem a gyakorló pszichológusi munkát, ottmaradtam az egyetemen mint gyakornok, azután tanársegéd. Az egyetem elvégzése után visszatért nyelvészeti érdeklődésem, és beiratkoztam az akkor általános nyelvészetnek nevezett szakra. Borzasztó szerencsém volt, mert ha ma, harminc év távlatából visszatekintek, ez olyan volt, mint egy igazi graduális doktori képzés. Érdekes volt megtapasztalni, hogy mennyire máshogy tanul az ember akkor, ha nem tanrendi kényszerből teszi, hanem saját érdeklődésből. Kiváló tanáraink voltak: Telegdi Zsigmond mint tanszékvezető professzor és Szépe György, aki lélekkel-szellemmel töltötte meg, animálta a kurzust.

Éppen ebben a három évben, a 70-es évek elején alakult ki bennem, hogy valójában a modern, mai, formálisabb nyelvészet és a pszichológia kapcsolatával akarok foglalkozni. Hogy hogyan is „tesszük bele” a fejünkbe azt a rendszert, ami ott van kívül... Mert valamilyen rendszer irányítja azt, ahogyan beszélünk, ahogyan összerakjuk a szavakat. Ezt nevezzük nyelvtannak, de a nyelvtan nem egyszerűen a nyelvtankönyvekben található, hanem realitásként ott van mindannyiunk fejében is. Azóta is ez a program mozgat: a nyelvi rendszer – elegánsan: men-

¹ Az interjú a Magyar Rádió *Aranyemberek* című sorozatában, 2002. április 8-án elhangzott beszélgetés szerkesztett változata. A sorozatban elhangzott beszélgetésekből harminc tudós-portré *Óriások vállán* címmel megjelent 2003 áprilisában, a Vince kiadónál.

tális reprezentáció, egyszerűbben fogalmazva: hogy hogyan épül be a tudatunkba gyermekkorunkban az a nyelvi rendszer, amelyet használunk. Azután fokról fokra kiderült, hogy ez egy nagyon sokfelé ágazó program. Az a sok minden, amit felsorolt, és amivel valóban foglalkozom, ebből az alapkérdésből fakad. Mert például fontos, hogy vajon a nyelv irányítja-e a gondolkodás szerveződését, vagy a gondolkodásnak önmagában való fejlődése és szerveződése irányítja-e a nyelvet? Az elmét ma már nem valamilyen testetlen dolognak képzeljük el, hanem mint az emberi idegrendszer különleges szerveződési formáját. Vajon a nyelv megragadható-e oly módon, hogy a különböző nyelvi szerveződések-struktúrák különböző idegrendszeri képletekhez, agykérgi területekhez kapcsolhatóak? Ebből fakad az érdeklődés bizonyos betegségek iránt. A mai felfogásban Noam Chomsky és számos pszichológus követőjének felfogásában visszatérünk egy „nagymamaszerű” nyelvtanhoz, ami azt jelenti, hogy léteznek nyelvtani szabályok és elemek. A szókincs és a szabályrendszer együttesen működve alakítja azt a furcsa hibrid-világot, ami a természetes nyelv. Ezen azt értem, hogy mindannyiunk számára kézenfekvő, hogy vannak kivételek, hogy azt a kifejezést, hogy „feldobta a talpát”, nem ugyanúgy értelmezzük, mint azt, hogy „feldobta a labdát”. Vagy azt, hogy „evett” nem ugyanúgy ragozzuk, mint azt, hogy „látott”, és sorolhatnánk a példákat. Ezek látszólag nagyon egyszerű megfontolások, de ha ezt visszavetítjük a gyereknyelvre, akkor arra vagyunk kíváncsiak, hogy a gyerek hogyan sajátítja el azt, hogy vannak szabályok, és ugyanakkor vannak kivételek. Eleinte a szabályokat helyezi előtérbe, később – ez a magyar nyelvben 6-8 éves korban történik – kiemeli a kivételeket. Ha ilyen kettős rendszer működik, akkor érdekes kérdés, megtaláljuk-e az idegrendszerben ezek kapcsolódási helyét?

Sokan azt válaszolják erre, hogy igen. Megtalálhatóak az összefüggések. A szabályok inkább az elülső – Broca – agyrészekhez kapcsolódnak, és a kivételek a hátsó, halántéki, úgynevezett Wernicke-területekhez kötődnek. Ezután következik az a kérdés, hogy vannak-e olyan betegek, akiknek csak az egyikkel vagy csak a másikkal van bajuk?

Mindezt csak azért mondtam el, hogy az én kiinduló problémám valójában a nyelvi rendszer és a nyelvet használó ember közötti kapcsolat volt, és mindaz, amit csinálok, a megismerés és a nyelv kapcsolatának vizsgálata, vagy a nyelvpatológia, a nyelvfejlődés vizsgálata mind ebből a közös érdeklődésből ered...

A kérdések és megközelítések egymásraépülése így nagyon logikusnak hangzik, de a tudományon belül mégsem volt ez olyan természetes... Hosszú idő telt el a kognitív szemlélet elterjedéséig...

Én azt hiszem, hogy illúzióink vannak a mai tudományosság interdiszciplinaritását vagy különleges áthallásait illetően. A XIX. század és a XX. század tudománya ilyen szempontból úgy fejlődött, hogy a XIX. század második felében az igazán nagy természettudósok mind valamiféle átfogó ember- és világképi filozofikus mondanivalón gondolkodtak. A dolgokról volt valamilyen összképük. Olyan hősökre gondolok, mint Charles Darwin vagy Hermann von Helmholtz. Az általuk elindított folyamat később erőteljes specializációt eredményezett az egész XX. század során. Mindenki az egyes részkérdések kidolgozására koncentrált, és a XX. század utolsó harmadában jött létre újra ez a találkozás, legalábbis a minket érintő pszichológia területén. Maga a szakmák közti párbeszéd nem újdonság: a pszichológia egész XIX. századvégi története erről szól. Mindenki polihisztor szeretett volna lenni, és az emberre vonatkozó nagyon általános kérdéseket csatoltak a

laboratórium pici problémáihoz. Ezután jön a hosszú, vagy száz éves specializáció korszaka. A mi korunk, az utóbbi három évtized csak arra lehet büszke, hogy ezt a már kezdetekkor létező párbeszédet most csapatban folytatja. Egyszerűen azért, mert belátjuk, hogy nem érthetünk mindenhez, például én nem értek a genetikához. Más pedig nem ért egyszerre a nyelvészethez meg a kísérleti pszichológiához és a fejlődéslelektanhoz... Ahhoz, hogy olyan kérdésekkel tudjak foglalkozni, hogy vannak-e a nyelv fejlődését befolyásoló genetikai zavarok – együtt kell dolgoznom genetikusokkal, különböző agykutatókkal és nálam sokkal profibb nyelvészekkel. A mai újdonság tehát a teamek közötti párbeszéd. Ez persze egyetemi képzési kérdés is; felkészítenek-e erre a közös munkára, a párbeszédre való készségre... megtanítják-e a keretfogalmakat. Úgy képzeljük el, hogy az egyetemen kapjuk a fenyőfát és a szaktudásunkkal aggatjuk rá a díszeket, együtt díszítjük a karácsonyfát a különböző szaktudású, másfajta díszeket hozó kollégákkal. Szóval szerintem túl nagy a füstje annak, hogy a mi korunk az interdiszciplinaritás kora. Ez tehát nem igazi újdonság, hanem visszatérés a XIX. század végének eszméjéhez, csak most csapatközpontúan, belátva, hogy mindazokat a speciális ismereteket össze akarjuk rakni, amelyeket az egyes kutatók birtokolnak.

Ha nézem a heti könyvbemutatókat, biztosan van egy pszichológiai szakmunka, amelyet ön mutat be, esetleg éppen ön szerkesztette vagy lektorálta. Középiskolásoknak pszichológiai önképzőkört szervez, kognitív kutatócsoportot hoz létre, tartja a nemzetközi tudományos szakmai élet képviselőivel a kapcsolatot... Érthetetlen számomra, hogyan jut energiája ennyi mindenre.

Ennek magyarázata személyiségbeli okokra vezethető vissza. Én igazából elég zárkózott ember vagyok, de szükségem van emberi

kapcsolatokra. A zárkózottságot úgy értem, hogy nagyon kevés igazi, személyes barátom van, és a kapcsolatigényemet ennek a széles szakmai-emberi hálónak a segítségével elégítem ki. Az érzelmi kiegyensúlyozottságot, harmóniát ugyanis csakis emberek mezejébe beágyazva élhetjük meg, én ezt a szakmai kapcsolataimon keresztül találom meg. Ebben biztosan nagy különbségek vannak a pszichológusok között, és ahogyan az ember érik –, nem akarom mondani, hogy öregszik – ennek a fajta csapatépítésnek látszik a másik oldala is: hogy önkéntelenül is mintha saját szellemi gyermekeimet látnám egykori tanítványaimban. A velük való kompetens törődés pedig azt jelenti, hogy közös munkába vonom be őket. Ezt már a Bibliától kezdve a XX. század egyik radikális pszichológusáig, Burrhus Skinnerig sok mindenki elmondta. A Bibliából úgy ismerjük, hogy a nélkülözönek nem halat kell adni, hanem megtanítani halászni... Skinner pedig ezt úgy fogalmazza, hogy a legrosszabb, amit az ifjúsággal tehetünk, az, ha megcsináljuk helyettük, amit ők is meg tudnának tenni... Ez, mint nevelési ethosz azt jelenti, hogy a munkába kell őket bevonni, és azon keresztül segíteni.

Az ember szakmai érésével vagy pozícióival ennek a csapatjellegű kapcsolatépítésnek lesz egy másik fontos célja is: hogy olyan közösségeket hozzak létre, generáljak, amelyekben nemcsak egy kutatási célt akarunk elérni, hanem azt is, hogy a közös munka során tudományos ismertséget kapjanak és különböző készségeket sajátítsanak el. Ez nem atyáskodó, inkább lehetőségeket teremtő attitűd, ami úgy alakul ki az emberben, hogy észre sem veszi, de működik... 39-40 éves koromig én mindig azt vártam, hogy legyenek mintáim és vezetőim, és nem vettem észre, hogy mikor váltottam át. Sokszor rokonok magyarázzák el, hogy most már nézzél a tükörbe, és ne keressél mintákat, mert már te vagy a minta mások számára.

Spontán módon, de az ember szerephelyezete az életút közepén megváltozik.

Vissza tud-e gondolni egy olyan kiemelkedően fontos könyvre, eseményre, ösztöndíjas útra, olyan momentumra-mozzanatra az életéből, ami után ez a váltás megtörtént?

Húha! Szóval a szerepkövetőtől-keresőtől a szerep-mintaadó közösséget szervező emberré való áttérés pillanata? Erre nagyon nehéz válaszolni. Én úgy az életkorom felől közelítve tudom lokalizálni, 1982-85 között történt, tehát ahogy említettem, 35-40 éves korom között. Ez részben kapcsolódott amerikai élményekhez is. Többször dolgoztam együtt amerikai kollégákkal, és nagy élmény volt számomra, ahogyan a szemináriumokat vezetik, a diákság és a tanárok közötti kapcsolat természetes átfolyása a szakmai életből a magánéletbe, ahogyan együtt mentek focizni, sörözni. Az egyik út után visszatérve én is megpróbáltam olyan szemináriumokat szervezni, ahol a fiatalabb kollégáimat, meg a jobb, érettebb, olvasottabb diákjaimat próbáltam összehozni és rákényszeríteni bizonyos dolgokra. Olyan közös témákat keresni, amelyek a számukra egyenként fontos témákon túlmenő absztrakciót hordoznak. Például, akkoriban a 80-as évek közepén jelent meg új felhanggal a számítógépes idegrendszeri és a pszichológiai modellek közötti párbeszéd igénye. Ezt egy sajátos irányzat képviselte: az úgynevezett párhuzamos megosztott feldolgozás, aminek az a lényege, hogy a magasabb rendű állatok idegrendszere nem úgy működik, mint az asztali számítógép, aminek egy szíve, egy központi feldolgozó egysége van, hanem mint az érzékszervi rendszereink. Mindannyian belátjuk, hogy van külön hallórendszerünk, külön látórendszerünk, és ezek párhuzamosan dolgoznak egyszerre: érezzük, hogy büdös van, ugyanakkor meglátjuk a tüzet és halljuk a lángok sistergését. Ez a párhuzamos modell azt mondja, hogy ez a gondolkodás

világában is így van, a szókeresésben vagy magasabb nyelvi folyamatokban. Rengeteget beszélgettünk erről, és miután megjelent ennek az elméletnek a „bibliája”, feldolgoztuk és írtunk róla egy 15 szerzős könyvet, szóval inspiráló volt a közös munka számára...

A kérdésre válaszolva tehát: a személyes érés és amerikai tapasztalatok hatására történt meg a fordulat.

Első élményeim egyike Önnel kapcsolatban: ha volt itthon valamilyen pszichológiai konferencia, biztosan rendeztek a Pléh családnál egy záróbulit. Nyilván vannak protokollkötelezettségei a külföldi kollégákkal szemben, de engem zavar na, hogy így átfolyik a szakmai élet a magánéletembe...

A bulik hozzátartoznak az informális szakmai kapcsolatokhoz, de igazából ezt nem kötelességből tesszük. Egyrészt szeretünk vendégül látni, másrészt ilyenkor véletlenül szerű kapcsolatok jönnek létre. A mai magyar egyetemek fizikailag széttagolva helyezkednek el, nagyon fontos kérdésnek tartom, és számos tudománypszichológiai elemzés is kimutatja, hogy a szakmai kapcsolatok a véletlen találkozásokkal összefüggésben is fejlődnek. Egyszerűen arról van szó, hogyha az ember az egyetem folyosóján összefut valakivel, eszmét cserél, és sokszor évekre befolyásolják a szakmai útját ezek a véletlen találkozások. A bulik ezt részben pótolják. Ez egyébként nemcsak angolszász jellegzetesség, azt mondják, hogy a német professzoroknak azért olyan magas a fizetésük, mert abba beleértik, hogy időnként menjenek el sörözni a diákokkal, és hívják meg őket...

Ezt kicsit magasabb szintre emelve: azt hiszem, hogy bizonyos szakmai pozíció megkapcsolatteremtő lehetőség kötelez arra, hogy az ember egy szociális szervező szerepet is betöltsön. Úgy érzem, a senior tudósra ilyenfajta emberi kötelesség is hárul...

Vajon ebből az emberi kötelességből fakad az is, hogyha megjelenik egy kollégájának könyve vagy publikációja, azonnal jelzi a média számára?

Az értelmiségre sokféle szerepet szoktak ruházni: hogy legyen kriticista, legyen élő lelkiismeret, a hatalom kontrollja stb... Szerintem ezek mellett az értelmiségnek van egy reagálási kényszerszere is... Ezt nagyon fontos etikai elvnek tartom, például ha valamit bírálni vagy lektorálni kell, tehát az értelmiségi kontrollhelyzetbe kerül, akkor kötelessége ezt másokra tekintettel minél hamarabb elvégezni. Mert mások sorsa, műveik sorsa függ tőle. És akkor sem szabad ezt halogatnia, ha rossz a véleménye. A másik oldala ennek a nyilvánosság felé való reagálási-közvetítési kényszernek, hogy az értelmiség egy saját értékrendjét tükröző szűrő-orientáló szereppel is bír, ami ezekben az ajánlásokban, közvetítésekben, figyelemfelhívásokban benne van. Ezt a szűrő-orientáló szerepet nem nagy deklaratív dumákkal vagy nyilatkozatokkal kell kifejezni, hanem azzal, hogy mi az a fontos dolog, amit előtérbe állítunk, amire felhívjuk mások figyelmét. Segítjük a közvetítőket – a médiát –, hogy erre érdemes odafigyelni...

Önmagát senior tudósnek nevezte. Ebben a minőségében is, de mint tanár, mint szociális szervező, mit gondol, mi jellemzi az ön nevével fémjelzett iskolát?

Meg tudom fogalmazni. Azok a kollégáim és tanítványaim, és mindazok, akikkel szoros együttműködésben vagyok, három-négy közös jellemzővel bírnak.

Alapvető tartalmi jellemző, hogy mi az emberi megismerés teljes folyamatrendszerét a maga összességében próbáljuk megvizsgálni. Nem gondoljuk azt, hogy a nyelv, a látás, az emberi emlékezés önmagában kielégítő lenne egy pszichológus számára. Akkor is, ha csak az egyikkel foglalkozik,

tekintetét mindig az egészen kell tartania, tehát jellemző ez az egészséges megismeréskutató hozzáállás.

A másik jellegzetesség, hogy úgy gondoljuk, az emberi megismerés kontinuumot képez az egyszerű biológiai folyamatoktól a bonyolult társas közvetítésű folyamatokig és a pszichológusnak nem szabad éles határokat teremtenie mondjuk a biológiai pszichológia és a szociálpszichológia között. Az első mozzanat – az egészséges hozzáállás, a második, hogy sokféle területen kell tájékozottnak lenni, mert az a rendszer, amelyet tanulmányozunk, ennyire sokféle beágyazottságú. A nátriumháztartástól kezdve a tömegkommunikáció hatásáig, a megismerés egésze iránt érdeklődő kognitív tudósnak mindenhez affinitása kell legyen.

A harmadik pedig inkább emberi ars poetica: éppen ebből a komplexitásból fakadóan a tudományos tolerancia. Az én baráti és kollegiális körömet a különböző lehetséges megközelítések iránti nyitottság jellemzi, és nem tudunk mit kezdeni a radikális egyoldalúsággal.

Említette a karácsonyfa hasonlatot: a fát, amelyre ön és kollégái hordják a díszeket. Van-e olyan újszerű tudományos eredmény, amely önnel ezt a karácsonyfát más oldalról látattja?

Az attól függ, hogy milyen távlatból nézzük. Hogyha 10-15 éves távlatot veszek, akkor nekem, mint pszichológia-történésznek állandó vonzó minta volt, amit úgy nevezünk, hogy funkcionista-evolúciós gondolkodás. Ez az ember egészét mint a természeti folyamatok következményét tekintti, és minden lelki jelenséget abból az alkalmazkodási szemszögből néz, hogy mi is annak a szerepe az ember teljesebb életében. Ez a számomra mindig is vonzó történeti minta erősödött fel az elmúlt 10-15 évben azzal, hogy maga az evolúciós magyarázat igénye száz év után

újra bekopogott a pszichológia tánctermeinek aijtáján: és én szeretnék a hoppmester lenni! Sok gúny is kíséri ezt, sokan csak divatáramlatnak tartják. Én nem hiszem, hogy divatról lenne szó, sokkal inkább egy, az emberre nézve egészséges biológiai szemléletről... Azért egészséges, mert ez túlmegegy mondjuk az agyfiziológia és az adott lelki jelenség, a figyelem vagy a színjáték kérdésein. Nagyobb távlatokba tekint. Nekem ez jelentette az igazi újdonságot az utóbbi másfél évtizedben.

Ha az elmúlt 4-5 évet tekintjük, nagyon fontos, hogy azokon a csoportmunkákon kívül, amelyekre már utaltam, sikerült kialakítani egy különösen intenzív csoportos munkát. Egy bizonyos idegrendszeri fejlődési zavar, a Williams-szindróma tanulmányozására létrehoztunk egy csapatot. Ez hallatlanul ritka körkép, Magyarországon néhány száz emberről van szó, a mi mintáink néhány tucat gyermekből állnak, és itt egyszerre foglalkozunk genetikai, idegrendszeri fejlődési, finomnyelvészeti, finom-interakciós szociálpszichológiai és a látás fejlődésével kapcsolatos kutatásokkal. Arra a bizonyos közös karácsonyfára most egyszerre többféle díszet tudunk feltenni, és ezeket megpróbáljuk egymásra vonatkoztatni, mint az emberi megismerés fejlődésének legkülönbözőbb meghatározóit.

Az elmúlt 10-15 évben hallatlanul megnőtt a társadalomban a spiritualitás iránti igény. Önöktől is nyilván gyakrabban kérdezik, hogy mi a lélek?

Engem inkább csak mosolyra késztet a spiritualitási igény előtérbe kerülése, a horoszkópok, látnokok elszaporodása... Semmilyen indulatot nem kelt bennem, mert abból a perspektívából, ami a mi tudományos hitvallásunk, a spiritualitás, mint sajátos emberi-gondolati képzettség, valahol fontos szervező elve az emberi társadalmaknak. Nem azt mondom, hogy a spiritualitás valódi dolgokat ragad meg, hanem azt, hogy a spiritua-

litás iránti igényt, mint egy valóságos társadalmi folyamatot lehet tanulmányozni. Meg lehet vizsgálni, hogy milyen életszervező erővé válhat mondjuk a lélek-vándorlásban való hit. Ez nagyon fontos szervező gondolat lehet az ember élete számára. A másik oldala persze az, hogy vajon a tudományos pszichológia mit tud mondani azokra a nagy kérdésekre, hogy mi is a lélek és mi is a tudat?... Ez a kérdés hosszú időn keresztül vagy a spekulatív filozófusok territóriumára volt, máskor a tudományos pszichológia – néha szemérmesen, néha indulatosan – söpörte a szőnyeg alá, hogy ne foglalkozzunk vele.

Ez az utóbbi két évtizedben megváltozott, ma már ez sem tabu téma. A tudományos pszichológia ebből két dolgot tud megragadni, két módon fordítja aprópénzre. De természetesen ez az analitikus aprópénzre váltás sokkal unalmasabb, mint az eredeti, izgató emberi kérdés. Az egyik oldal az élménybeli tudatosság kérdése. Nagyon sok neurobiológiai vizsgálódás folyik arról, hogy mi különbözteti meg azt, amikor valamit automatikusan csinálunk: észre sem véve váltunk sebességet a kanyarodásnál, és aközött, amikor kezdő vezetőként nagyon figyelünk, és kiszámítottan váltunk sebességet. Vagy amikor úgy nyomunk le egy betűt a számítógép billentyűzetén, hogy nem is vesszük észre. Azt akarom leírni, hogy *asztal*, számomra tudatosan nem jelenik meg, hogy keresem az a betűt, de a mozgulataim mégis jelzik, hogy kerestem. Sok különleges elmélet van erről az élménybeli tudatosságról. Azt próbálják feltárni, hogy vajon az élménybeli tudatosság egy agyterülethez kötődik, vagy valamilyen agykérgi működés sajátos mintázatához. Számos kutatás folyik, az egyiket Angliában végzi egy, a tanítványi körömhöz tartozó ma már igen tekintélyes fiatalember, Csibra Gergely. A csecsemő-kutatásokból tudjuk, hogy ez a jelenség az élet első pár hónapjában nincs jelen, 5-8 hónapos korban alakul ki. Kérdés, hogy mi lehet annak a

neurobiológiai háttere, hogy vannak homályos és vannak a tudat reflektorfényébe került élményeink.

A másik oldal, hogy hogyan is jön létre a személyes azonosság élménye? A magyar pszichológia nagyon erős ennek szociális oldalait kutatva. Pataki Ferenc, Erős Ferenc, László János tengernyi kutatása szól a személyes identitásról, hogy milyen szerepe van a társas visszajelzésnek ennek alakulásában. Ez egy másik szinten úgy vetődik fel, hogy milyen biológiai előfeltételei vannak annak, hogy egyáltalán a folyamatos személyesség élménye létrejöjjön. Hogyan lesz a néhány másodpercig tartó emlékekből egy folyamatos jelen-érzés: hogy én itt vagyok, és ezek a dolgok velem történnek meg. Egykori tanítványom, Racsmány Mihály nagyon sokat foglalkozik ennek a neurobiológiájával, Király Ildikó pedig azzal, hogy 2-4 éves gyerekeknél milyen emlékezeti átszerveződésekből jön létre ez a személyes élményfolytonossági tudat.

Tehát visszatérve kiinduló kérdésére, a „lélekről való beszéd” mai divatjára, a pszichológia azzal indult százötven éve, hogy ne is beszéljünk a lélekről. Ma viszont azt mondjuk, hogy próbáljuk meg ennek bizonyos oldalait visszavezetni valami másra: az egyik oldal az élménybeli, a másik oldal az interszónális mozzanat lesz.

A tudatosság vizsgálatát pedig összekapcsoljuk bizonyos neurobiológiai folyamatok-

kal és ezek evolúciójával, mert nem arról van szó, hogy a tudatosság minden állatnál megvan... Fokozatosan alakult ki bizonyos emlősöknél. A másik oldalt pedig összekapcsoljuk sajátlagos emlékezeti szerveződésekkel, ebben az embernek megint különleges szerepe van, mert az állatoknak is vannak bizonyos típusú, de nehezebben visszakereshető és nem manipulálható emlékeik, de ez a folytonos jelen, ami az emberre jellemző, ez lépcsőzetesen alakul ki a főemlősök világában. Szóval mi ilyen aprópénzre váltjuk ezeket az izgalmas kérdéseket...

Tudom, hogy nyilván várja számtalan megírandó cikk, megszervezendő konferencia, de milyen tudományos tervei vannak a következő tíz évre?

Én sokkal lokálisabb ember vagyok, tíz évre nem tudok tervezni, mindig csak a következő lépést látom. Most két dolog izgat, az egyik az említett Williams- szindrómás kutatás. A következő években szeretnék minél többet megtudni a gyereknyelv fejlődéséről. A másik egy tankönyv, amit Gulyás Balázssal és Kovács Gyulával közösen szerkesztünk. Ezzel a kognitív idegtudományi tankönyvvel szeretnénk hatni az orvosoktól a biológusokig a fiatal nemzedékre, hogy átadhassuk azt a komplex szemléletet, amely mindenféle kognitív vonatkozást feldolgoz: a nyelvésztől az idegtudományokig.